

LUCA ARBORE ÎN MISIUNI DIPLOMATICE ALE LUI ȘTEFAN CEL MARE

Cercetător științific *Valentina EȘANU*
Institutul de Istorie al AȘM

Summary. The article *LUCA ARBORE IN DIPLOMATIC MISSIONS OF STEPHEN THE GREAT* is an attempt to show that *Luca*, *Luca voloshanin* or *Luca walachus* and *Uliuca* which appears in various Eastern Slavic and Polish documents between 1496-1503 was known dignitary Luca Arbore, whom Stephen the Great entrusted some important missions in Muscovite Russia, Poland and Crimean Khanate in the last years of his reign.

Keywords: Mission, Moldova, Royal tip, Moscow, Lublin, Duke of Lithuania, king of Poland.

Rezumat. În studiul *Luca Arbore în misiuni diplomatice ale lui Ștefan cel Mare* se încearcă de a arăta că *Luca*, *Luca voloșanin* sau *Luca walachus* și *Uliuca*, care figurează în diverse documente est-slave și poloneze între anii 1496-1503, a fost cunoscutul demnitar Luca Arbore, căruia Ștefan cel Mare i-a încredințat importante solii în Rusia Moscovită, Polonia și Hanatul Crimeei în ultimii ani ai domniei sale.

Cuvinte-cheie: solie, Moldova, Sfat domnesc, Moscova, Lublin, duce al Lituaniei, rege al Poloniei.

În ultima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare, împreună cu Duma pârcălab – vărul domnului, cu Ioan Tăutul logofăt, Petre Clanău, spătar, Mușat Onică fost pârcălab de Hotin, Isac vistier ș.a. un rol deosebit de important l-a jucat Luca Arbore, portar de Suceava (? - 1523). În literatura de specialitate și mai ales în cea de genealogie, s-a scris un șir de studii deosebit de interesante privind obârșia acestui din urmă înalt demnitar [1], încercându-se să se explice de ce anume Luca Arbore a făcut parte din elita cea mai apropiată a domnului țării, fiind considerat la moartea marelui voievod chiar pretendent la tron [2]. În special, s-a arătat că ar fi urmașul direct al lui *Arbore pârcălab de Neamț* (1471-1476), numit ulterior și *Arbore cel Bătrân, pârcălabul Neamțului*, căzut, precum se admite, în timpul invaziei otomane în vara anului 1476 (după unii cercetători la Valea Albă [3], după alții în cetatea Neamțului [4]). În alte cercetări s-a emis ipoteza că acest Arbore pârcălab de Neamț ar fi purtat numele de Cârstea, unul dintre frații lui Ștefan cel Mare [5].

Luca Arbore, fragment din tabloul votiv,
biserica Arbore

Într-un studiu recent am încercat să demonstrăm că numele de botez al lui *Arbore cel Bătrân, pârcălab de Neamț*, era *Ioachim*, alt frate al marelui voievod [6], fapt prin care se explică prezența mai târziu a fiului său Luca Arbore portar de Suceava [7] în anturajul apropiat al lui Ștefan cel Mare și al urmașilor săi: Bogdan al III-lea și Ștefăniță vodă cu începere din 1486 până 1523.

Pe timpul lui Ștefan cel Mare, portarului de Suceava i se acordă împuterniciri deosebit de mari, încredințându-i-se uneori comanda oștilor țării și cea de însoțitor al solilor, fiind obligat să cunoască și limbi străine [8]. Pe lângă acestea, el avea în sarcină apărarea cetății Suceava și a reședinței voievodale. Astfel, Luca Arbore s-a plasat printre sfetnicii cei mai apropiați ai voievodului, fiind enumerat în Sfatul domnesc în 1486 (al 14-lea) și după o pauză îndelungată (neexplicată până în prezent) reapare în sfat abia în 1498, figurând, de astă dată, neîntrerupt, în structura respectivă de stat, până la moartea lui Ștefan cel Mare, fiind înscris al 11-lea și ajungând al 8-lea în 1503.

Dacă despre aceste activități în calitate de portar de Suceava și membru al Sfatului domnesc, despre obârșia și familia lui Luca Arbore s-a scris, a rămas aproape neobservată participarea sa în anumite misiuni diplomatice ale lui Ștefan cel Mare. Am putea admite că la începutul carierei sale de portar al Sucevei, el a participat, în conformitate cu cinul deținut, ca însoțitor de solii, iar după acumularea unei experiențe a fost numit de domn și în fruntea unor misiuni diplomatice. Lipsa sa îndelungată (între 1487-1497) din rândurile boierilor și dregătorilor

din sfat, pare să ne vorbească despre participarea fie în calitate de însoțitor, fie de sol în mai multe misiuni în anumite țări străine. Cunoașterea limbilor slave (slavonă și polonă) și a celei latine, dar și agerimea minții de care dădea dovadă se prea poate că l-au și determinat pe voievod să-l trimită pe Luca cu anumite sarcini în Marele Cnezat al Moscovei, Polonia și Marele Ducat al Lituaniei.

Se pare că primul istoric care a admis trimiterea lui Luca Arbore în misiuni diplomatice a fost cercetătoarea poloneză Ilona Czamańska [9], care consideră că solia moldovenească la regele Alexandru al Poloniei, la Lublin, din 22 noiembrie 1503 în frunte cu un *Luca walachus* în varianta latină a documentului și *posol'stvo L'kačevo* (în traducere din slavonă „solia lui Luca”) cu scopul de a reglementa relațiile cu Țara Leșească în problema litigioasă a Pocuției [10]. Ba mai mult, doamna Ilona Czamańska consideră că acest *Luca walachus* aflat în solie la Lublin în noiembrie 1503 este una și aceeași persoană cu *Luca voloșanin* [11], atestat în „Letopisețul de la Lvov” în iunie 1496 [12], care până la această dată fusese la Moscova și se îndrepta spre Moldova împreună cu Ivan Oșcerin, trimisul Marelui Cnezat al Moscovei Ivan al III-lea [13]. Dacă identificarea lui *Luca walachus* cu *Luca voloșanin* este considerată de cercetătorii ieșeni Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely că „ar putea avea mai mari șanse de a fi corectă”, apoi identificarea cu Luca Arbore „este imposibilă [căci] unul dintre cei mai importanți membri ai Sfatului domnesc al Moldovei nu putea fi numit simplu, Luca sau Lucaci” [14].

După opinia noastră, pornind de la importanța soliiilor în care a fost trimis *Luca walachus* sau *Luca voloșanin* de către Ștefan cel Mare la Moscova și Lublin mai curând pare să fi fost chiar Luca Arbore, căci acele misiuni prin complexitatea și gravitatea situației necesitau înputernicirea unor persoane de mare încredere. Or, o altă persoană demnă de observat din partea domnului care purta numele Luca, nu putea fi altcineva decât nepotul său de frate – Luca Arbore. Scribul din cancelaria regelui polonez, care a trecut în Metrica Litvană (condica ambasadelor) conținutul mesajului adus de la Suceava (care la sigur nu a asistat la prezentarea mesajului de către solul moldovean), a notat de la sine în cea mai simplă formă titlul documentului „ot vovody voloskogo posol'stvo L'kačevo do Aleksanβdra, korolā pol'skogo” și în latină „Interpretacio verbalis rutenice legacionis per Lucam Walachum a palatino Moldavie, in Lublin XXII novembris perorate.” Drept urmare, în titlul actului

în limbile slavonă și latină trecut la condică lipsește nu numai rangul solului, dar și numele voievodului moldovean. Secretarul regal l-a desemnat doar cu sintagma *posol'stvo L'kačevo* și în varianta latină *Lucam Walachum*, deoarece scribul respectiv nu avea de unde ști rangul deținut de Luca în patria sa, cu atât mai mult că această înscriere în Metrică s-a făcut ceva mai târziu [15]. Pe lângă aceasta, după noi, sintagma *posol'stvo L'kačevo* trebuie tradusă prin *solia lui Luca* [16] și nu *Lucaci*, cum a procedat Ioan Bogdan [17], căci dacă s-ar fi recurs la formula slavonă *L'kavo posol'stvo* de la numele lui Luca ar fi apărut și alte interpretări de conținut de tipul: *solie vicleană* sau *șireată*, și de aceea s-a recurs la *posol'stvo L'kačevo*, care trebuie tălmăcită doar prin *solia lui Luca*. Cu atât mai mult că în varianta latină numele solului este scris *legacionis per Lucam Walachum*, adică *solia lui Luca valahul* [18].

După câte se pare, Luca Arbore a fost numit în fruntea unor solii la Moscova cu începere din 1496, când din totalitatea de documente și cronici cunoscute se întrevede o intensificare a schimbului de solii între Ivan al III-lea și Ștefan cel Mare. Chintesența acestor solii consta în reglementarea relațiilor dintre Moldova și Lituania, relații care ajunseseră pe atunci la mare tensiune. Ivan al III-lea, înrudit atât cu marele duce al Lituaniei, Alexandru, care îi era ginere, cât și cu Ștefan cel Mare, care îi era cuscru, căuta prin negocieri să-i împace. Astfel, în acest context sunt cunoscute în anii 1496-1497 cel puțin trei solii ale lui Ivan al III-lea în frunte cu Mihail Vasilievici Kutuzov [19], Timofei Petrovici Zamâțki [20] și Ivan Ivanovici Oșcerin [21] către voievodul Moldovei și tot atâtea solii de la Ștefan cel Mare către Ivan al III-lea în frunte cu *Luca* (1496) [22], precum și *Luca voloșanin* (după 19 mai 1496) și Ivan pitar (august – 3 septembrie 1497). Tot în acești ani se constată o mare activizare a relațiilor diplomatice între Ștefan cel Mare și Alexandru al Lituaniei, prin care se urmărea încheierea unui tratat de pace și alianță între cele două părți [23] (cel puțin trei în 1496 în frunte cu vornicul Giurgea [24]) și Ivan al III-lea cu același Alexandru (B.V. Kutuzov și A.F. Maico din 27 august 1495; M.S. Eropchin 19 mai 1496 [25]) pe de altă parte. În centrul atenției acestor intense relații diplomatice între cei trei monarhi se aflau atât relațiile bilaterale, cât și trilaterale, încheierea unui tratat de pace între Ștefan și Alexandru, coagularea unor relații conform principiului „prieten prietenului nostru și dușman dușmanului nostru” între Moldova, Lituania și Marele cnezat al Moscovei și neadmiterea intrării în război a ducelui Alexandru de partea regelui polon

Ioan Albert contra lui Ștefan cel Mare, campanie întreprinsă în vara-toamna 1497.

Implicarea unor importanți demnitari moldoveni în aceste solii (Giurgea vornicul în Lituania, 1496; Ioan Tăutul logofăt și Isac vistier în Polonia, 1497; Toader Isăescul pârcălab de Hotin la Moscova, 1498 ș.a.) între care și acel Luca voloșanin (fostul portar de Suceava) în 1496 era pe deplin întemeiată, de aceea nu excludem posibilitatea reală ca în aceste misiuni complicate să fi fost antrenat Luca Arbore, nepotul lui Ștefan cel Mare, ajuns la deplină maturitate și afirmare în plan diplomatic și militar.

Or, achitarea de aceste sarcini importante și apărarea cu succes în toamna lui 1497 a cetății Suceava în fruntea căreia se afla același Luca Arbore l-au determinat, după câte se vede, pe Ștefan cel Mare să-l includă în 1498 în Sfatul domnesc cu dregătoria de portar de Suceava. De aici încolo rolul demnitarului va fi în creștere continuă ajungând la apogeu în faza finală a domniei lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi în tronul Moldovei, Bogdan al III-lea și Ștefăniță, când a figurat permanent ca prim-sfetnic.

Dacă e să ne referim concret la misiunile diplomatice ale lui Luca Arbore, ar trebui să pornim de la relația din 19 mai 1496 a lui Ivan al III-lea către Alexandru duce al Lituaniei [26]. Acestuia din urmă i se cerea permisiunea ca solul său Ivan Ivanovici Oșcerin să treacă spre Moldova și îndărăt spre Moscova, iar în caz dacă Ștefan domnul Moldovei va trimite la Moscova împreună cu solul rus I.I.Oșcerin un sol al său să i se permită și acestuia trecerea [27]. Se pare că Ștefan a adresat la rândul lui cererea de a-i permite solului său trecerea spre Moscova, după cum reiese din informația cu privire la solia din 1496 în frunte cu „Fedca (Feodosi) Gavrilovici la Suceava din partea lui Alexandru al Lituaniei, care confirmă avizul pozitiv de trecere prin pământurile Merelui cneazat al Lituaniei a solului moldovean Luca spre Moscova” [28].

După câte se vede, vizita la Moscova a acestui din urmă sol moldovean a avut loc, căci Ivan al III-lea, conform *Letopiseșului de la Lvov*, îl trimite în iunie 1497 [29] în Moldova pe solul său „Ivan Oșcerin precum și pe Luca voloșanin”: „в лета 7005 июня посылал князь великий посла своего к Степану воеводе в Волохи Ивана Ощерина да Луку волошанина...” [30] evident, după noi, același Luca, căruia i se permisesse anterior să meargă spre Moscova. Ba mai mult, conform aceleiași surse, cei doi diplomați au ajuns la Suceava și, după ce și-au îndeplinit misiunea, același Luca a fost însărcinat să plece cu o nouă misiune împreună cu Ivan Oșcerin

la Marele cneaz al Moscovei: „... они же шедше, посольство правив, отпущени быша к Москве” [31]. De astă dată solia nu a putut fi isprăvită, deoarece în drum spre Moscova, lângă localitatea Terebovl, Luca voloșanin, Ivan Oșcerin și însoțitorii lor au fost „atacați și prădați de Iapancea sultan, fiul hanului crâmlean, cu cazacii săi” [32], luându-li-se „tot, ce aveau și cai și straie și scăpând doar prin fugă” [33]. Dezastrul a fost atât de mare, încât continuarea călătoriei era imposibilă și caravana soliei a fost nevoită să se întoarcă îndărăt la Ștefan voievod. Indignat de cele întâmplate, Ștefan cel Mare trimite un sol la Mengli-Ghirai, Hanul Crimeei (ceea ce a făcut mai târziu, la 2 noiembrie 1497 și Ivan al III-lea) cerând restituirea bunurilor luate de la soli. Drept urmare „hanul a poruncit cnejilor și cazacilor săi să caute și să întoarcă cele prădate”, dar până la urmă nu s-a putut recupera decât foarte puțin [34].

În urma acestui incident, Ștefan nu a renunțat să trimită un sol la Ivan al III-lea, dar de astă dată cu Ivan Oșcerin va pleca spre Moscova „Ivan pitar”, care au ajuns în capitala rusă în august 1497.

Se admite, de asemenea, că în 1501 Luca Arbore a întreprins o vizită la starostele de Halici, aducându-i acestuia la cunoștință că voievodul Moldovei „dorește să ia Haliciul, distrugând celelalte cetăți din regiune” [35]. Deocamdată nu s-a putut „preciza, dacă a fost vorba de o solie oficială sau de o inițiativă personală a portarului de Suceava” [36].

Din scrisoarea din 9 iulie 1503 a hanului Mengli-Ghirai către Ivan al III-lea Marele cneaz al Moscovei rezultă că în iunie a aceluiași an au sosit din Moldova doi soli ai lui Ștefan pe nume *Doma* și *Uliuca* (Дому и Улюка) [37]. Aceștia îi însoțeau pe doi soli moscoviți împreună cu câțiva meșteri italieni, pentru efectuarea unor lucrări de construcție în capitala Rusiei, pe care marele cneaz îi aștepta de mai multă vreme. Dat fiind faptul că solii ruși cu întreaga caravană a meșterilor italieni nu au putut să urmeze, din cauza războaielor, calea trasată inițial spre Moscova, prin Germania și Polonia, au fost nevoiți să treacă prin Moldova, unde au fost reținuți de Ștefan cel Mare mai mult de un an. Drept motiv pentru reținerea acestora au servit veștile nu prea bune de la Moscova despre Elena, fiica voievodului moldovean și a nepotului său Dimitrie [38]. Or, Ștefan cel Mare spera că avându-i captivi pe solii ruși și meșterii italieni să afle mai multe adevăruri despre fiica și nepotul său.

Din Crimeea, solii moldoveni și cei ruși trebuiau să meargă împreună cu meșterii italieni spre Moscova. Anume Doma și Uliuca urmau să se

intereseze la Moscova de soarta fiicei și nepotului domnului moldovean, dar caravana celor două solii nu s-a pornit nici de astă dată spre Moscova, căci Mengli-Ghirai, la rândul său, i-a reținut și el timp de un an pe meșterii italieni, iar trimișii lui Ștefan au fost nevoiți să revină la Suceava. După câte se pare, Ștefan vodă a încredințat această misiune unor demnitari de primă importanță, poate chiar dintre cei mai apropiați sfetnici ai domnului, căci relațiile cu Moscova au devenit deosebit de încordate din pricina desemnării altui moștenitor la tronul moscovit și arestarea Elenei Voloșanca și a reținerii îndelungate la Suceava a solilor ruși și a meșterilor italieni.

Încercând să identificăm pe cei doi soli moldoveni, am admis că Doma ar putea fi boierul Duma Brudur, menționat pentru ultima dată în Șfatul domnesc la 17 martie 1502 [39], iar Uliuca ar putea fi Luca Arbore, căci în izvoarele străine de multe ori numele solilor moldoveni erau scrise sau modificate în maniera țării în care erau trimiși. De exemplu: Ion, pitar și Toader Isăescu, soli trimiși la Moscova, erau ortografiți *Ivan Pitar* și respectiv *Feodor Isaev*, iar solii trimiși la Veneția, numele de botz ale cărora nu le cunoaștem, erau înscrși drept *Raynaldo* și *Antonio*. Dintru început am putea admite că aceștia din urmă erau italieni aflați în serviciul lui Ștefan cel Mare, dar argumentul nu rezistă, deoarece „cuvintele lor”, adică spusele solilor moldoveni în fața dogelui Veneției, conform cronicarului venețian, au fost traduse de un interpret [40].

Spre sfârșitul vieții, Ștefan cel Mare îl trimite pe Luca Arbore într-o altă misiune destul de complicată, de astă dată în Polonia, la Lublin la 22 noiembrie 1503 [41], unde se afla pe atunci regele Alexandru, fostul duce al Lituaniei. Solul moldovean urma să-l convingă pe rege că Pocuția este o stăpânire din vechime a domnilor moldoveni și acesta trebuia să accepte rămânerea provinciei sub controlul lui Ștefan voievod după campania din 1497 a lui Ioan Albert în Moldova. În urma negocierilor și prezentării poziției părților, regele nu a acceptat demersul lui Ștefan și situația a rămas incertă, iar relațiile dintre cele două țări continuau să fie tensionate [42]. Probabil, trimițându-l în solie la regele polon (1503) anume pe Luca Arbore, om cu o bună experiență diplomatică și militară, Ștefan cel Mare urmărea, pe lângă misiunea de bază și cunoașterea atmosferei și stării de spirit din țara vecină și de la curtea regală, gradul de pregătire a regatului de război contra Moldovei în caz dacă Moldova nu va ceda în problema Pocuției.

Prin urmare, din cele arătate în studiul nostru, putem să conchidem că, în ultimii ani de domnie,

Ștefan cel Mare în cele mai complicate misiuni diplomatice a recurs și la serviciile nepotului său Luca Arbore, dregător de prim rang la curtea sa, boier în plină ascensiune în plan politic și militar al Țării Moldovei.

Bibliografie și adnotări

1. Nistor I., *Luca Arbore hatmanul. La 400 de ani de la moartea lui*, Cernăuți, 1924, 15 p. Dan Dimitrie, *Ctitoria hatmanului Luca Arbore*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, An. XIX, fasc. 47, nr. 1-3 (ianuarie-martie), 1926, Craiova, p. 37-46. Zotta Sever, *Semi-mileniul unui document de la Alexandru cel Bun și al satelor Bănila moldovenească și Igeștii din Bucovina*, în *Ioan Neculce*, Iași, 1928, VII, p. 297-317. Grigoraș N., *Ștefan vodă cel Tânăr și Luca Arbore*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”*, Iași, IX, 1972, p. 1-26. Gorovei Șt. *Găneștii și Arbureștii (Fragmente istorice, 1538-1541)*, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*. Vol. I, Coord. Mihail D. Sturza, Iași, 2004, p. 90-98.

2. Szekely M. M., *Obârșia lui Luca Arbore. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*, Ed. de Violeta Barbu București, 1998, p. 419-429.

3. Costachescu M., *Documente Moldovenești de la Ștefan cel Mare*. Supliment la Documentele lui Ștefan cel Mare de Ioan Bogdan, Iași, 1933, p.51; Gorovei Ștefan S., *Găneștii și Arbureștii (Fragmente istorice, 1538-1541)*, în *Cercetări istorice* (Serie nouă), Iași, 1971, vol. II, p. 150 (în continuare Gorovei Ștefan S., *Găneștii și Arbureștii, I*); Gorovei Ștefan S., *Arbure*, nota 3, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică. Amintiri și note contemporane. Boierii moldoveni*. Text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru. Prefață de Mircea Angheliescu. Postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei. București: Minerva, 1973, 4. *Gorovei Șt. Găneștii și Arbureștii (Fragmente istorice, 1538-1541)*, în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*. Vol. I, Coord. Mihail D. Sturza, Iași, 2004, p. 94 (în continuare Gorovei Ștefan S., *Găneștii și Arbureștii, II*).

4. Caproșu I., *Biserica Arbure*, București, 1967, p. 7. Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena. *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p.157.

5. Szekely M. M., *Obârșia lui Luca Arbore. O ipoteză*, în vol. *In honorem Paul Cernovodeanu*. Ed. de Violeta Barbu București, 1998, p. 419-429.

6. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, *Obârșia și familia lui Luca Arbore în lumina unor izvoare inedite*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, Chișinău, 2009, nr. 1, p. 3-21.

7. În pomelnicele mănăstirilor Voroneț (Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. *Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text*. În: *Analele Putnei*. Centru de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna, An.

- IV, 2008, nr. 2, p. mss. 42, p. 160.) și Moldovița (BAR, mss. rom. 921, p. 34) înscris pe timpul cât mai era în viață cu dregătoria de „pârcălab”, iar cronicarul Macarie descriind evenimentele din 1523, îl menționează cu rangul de „hatman” (*Cronica lui Macarie*, în *Cronicele slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ed. de P.P. Panaitescu, București, 1959, p. 80, 94). Pentru prima dată „hatmanul” apare în Moldova la 1541 (*Instituții feudale din țările române*. Dicționar. Coord. O. Sechelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p.216).
8. *Instituții feudale din țările române*. Dicționar. Coord. O. Sechelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 369-370.
9. Czamańska Ilona, *Moldavia i Woloszczyzna wodec Polski, Wegier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, 1996, p. 190-191.
10. Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913, p.482-496.
11. „Volohi” erau numiți la Moscova cei din Țara Moldovei, pe care o numeau *Волоска земля*.
12. „В лета 7005 июня посылал князь великий посла своего к Степану воеводе в Волохи Ивана Ошерина да Луку волошанина, они же шедше, посольство правив, отпушени быша к Москве” (în anul 1497 iunie a trimis marele sneaz [Ivan al III-lea al Moscovei – n.n.] pe solul său Ivan Oșcerin, precum și pe Luca voloșanin, tot ei mergând și isprăvind solia [la Suceava], li s-a dat învoirea [plecării] spre Moscova). De unde se întrevede că au luat calea spre capitala Marelui snezat al Moscovei aceiași doi soli în vara aceluiași an 1497. Știrea coroborată cu alte informații din epocă pare să arate că solia la Moscova a lui *Luca voloșanin* a fost mai curând întreprinsă în anul 1496 (Vezi mai detaliat în Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena. *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p. 310, nota 295).
13. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, с. 298, примеч. 59.
14. Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena. *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, 416, nota 802.
15. Gonța Gheorghe. *Formarea Metricei lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în *In honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*. Studii. Chișinău: Civitas, 2006, p. 48.
16. Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913, p.483.
17. Ibidem, p. 487.
18. Ibidem, 492.
19. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, док. 17, 18.
20. Ibidem, doc. 18, pp. 74-75.
21. Ibidem.
22. Gonța Gheorghe. *Formarea Metricei lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în *In honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*. Studii, Chișinău: Civitas, 2006 p. 52.
23. La Suceava împreună cu solii lituanieni Fedca Gavrilovici și Voiteh Cuciukovici în 1496, s-a ajuns la întocmirea unui proiect de tratat, care urma să fie coordonat și definitivat cu marele duce Alexandru, încât s-a fixat data depunerii jurământului voievodului moldovean prin solii săi Giurgea vornicul și Matiaș diacul în fața monarhului litvan la 10 septembrie al aceluiași an. După cum reiese din alte documente trecute la Metrica ... în același an fără lună și zi, dar după 10 septembrie, are loc schimbul de soli între Vilna („cuhmistru Petr Olehnovici și Fedca Gavrilovici) și Suceava (Ion Isaevici și Toma) prin care Alexandru și Ștefan fac „schimbul diplomelor de ratificare a tratatului de pace și alianță” (Gonța Gheorghe. *Formarea Metricei lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în *In honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*. Studii. Chișinău: Civitas, 2006 p. 53, nr. 13, 14, 15, 16, 17).
24. Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913, doc. CLXXII, CLXXIII, CLXXIV.
25. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, док. 17, 18,
26. Ibidem, doc. 18, p.74-75.
27. Ibidem, doc. 18, nota 58.
28. Gonța Gheorghe. *Formarea Metricei lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în *In honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*. Studii. 52. Chișinău: Civitas, 2006, p. 52.
29. Mai curând solia celor doi Oșcerin și Luca voloșanin a avut loc în 1496, precum a admis G. Bezviconi (*Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse (din cele mai vechi timpuri până la mijlocul sec. al XIX-lea)*, București, 1962, p. 40-41) și reconfirmat mai târziu prin alte considerente de Ștefan S.Gorovei și Maria Magdalena Székely, căci la 19 mai 1496 Ivan al III-lea prin solul său în Lituania M.S. Eropkin cerea de la marele duce Alexandru (Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena. *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p.310, nota 295.)
30. „... În anul 1497 iunie a trimis marele sneaz [Ivan al III-lea al Moscovei – n.n.] pe solul său Ivan Oșcerin precum și pe Luca voloșanin ...” (*Полное Собрание Русских Летописей*, Москва, т. XX, ч. 1, с. 364-365).
31. „... tot ei mergând și isprăvind solia [la Suceava], li s-a dat învoirea [plecării] spre Moscova” (*Полное Собрание Русских Летописей*, Москва, т. XX, ч. 1, с. 364-365).

32. *Полное Собрание Русских Летописей*, Москва, т. XX, ч. 1, с. 364-365. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, 298.

33. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, примеч. 59, с.299. *rus*.

34. Ibidem, nota 59, p. 298-299.

35. Panaitescu P.P. *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, p.78, nota 1.

36. Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Mănăstirea Putna, 2005, p. 382, nota 642.

37. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV- начале XVIII в. Документы и материалы*. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965, док. 25, примеч. 82, с. 304.

38. La 5 februarie 1498, Dimitrie a fost încoronat ca moștenitor al tronului Moscovei, dar în urma intrigilor Sofiei Paleolog, soția lui Ivan al III-lea, în scurtă vreme marele cneaz și-a schimbat opțiunea declarându-l pe moștenitor pe fiul lor Vasile. Drept urmare, Elena și fiul ei Dimitrie au căzut în dizgrație fiind întemnițați, unde Elena moare la 18 februarie 1505, iar Dimitrie – în iarna lui 1509.

39. DRH A, vol. III, doc. 278. Am putea presupune că ar fi vorba în egală măsură și de Duma Vlaiculovici, menționat în același document (17 martie 1502), dar este mai puțin probabil ca înțeleptul voievod să-l fi trimis într-o misiune diplomatică riscantă chiar pe cel dintâi sfetnic al său (1490-1502).

40. Denize E. *Ștefan cel Mare în Diniarii lui Marino Sanudo*, în SMIM, București, an XXII, 2004, p.145.

41. Aceeași misiune diplomatică este datată de Gheorghe Gonța cu anul 1502 (Gonța Gheorghe. *Formarea Metricei lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în *In onoarem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova*. Studii. 52. Chișinău: Civitas, 2006 p. 53-54, nr. 22). Mai argumentată ni se pare opinia lui Ioan Bogdan, care în datarea prezentării raportului în fața regelui de către solul moldovean *Luca Walachu's* s-a produs în 1503, aducând drept argument o notă a lui Erasmus Ciołek «(1503) November 22 : orator Vașachi auditus», după *Kwartalnik historyczny*, XVI (1902), p. 450. (vezi Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913, doc. CXCII, p.492, nota 1).

42. Bogdan I. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913, doc. CXCII, p. 483-496.

Tudor Zbârnea. *Dezintegrare*, u/p, 800 × 1000 mm, 2010